

ՀԱԿՈՐ ԱՐԱՄՅԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԳԱՐՁՆԵՐԻ ՀԱՐՍԱՆԻՔ

ՈՍԿԵՐԻԶ ԱՐՇԱԿԻ ՈՒՍԵՆԵՐԻ
ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ

Հակոբ Արամյան

Ուրախառիթ երևութներ են անտարակույս հայրենադարձների հարսանիքներն հայրենի երկրում, ուրախառիթ, բայց ոչ արտասովոր:

Շուրջ երկու տարուց ի վեր, բազմահազար արտասահմանյան հայեր համարյա բոլոր գաղութներից, երկու սեռից և բոլոր հասակներից, եկել հաստատվել են մայր-հայրենիքում: Հազվադեպ չէ, որ նրանց մեջ ամուսնացողներ լինեն: Եվ փաստորեն, բազմաթիվ երիտասարդներ, հայրենիք գալուց հետո կազմել են ընտանեկան բույներ:

Բավականին արտասովոր է սակայն և հետաքրքիր, և վստահ եմ թե կարդալուց հետո համաձայն կլինեք ինձ հետ, ամուսնությունը, որ պատմվում է այստեղ:

Բախտավոր մարդ է անտարակույս Ոսկերիչ Արշակը. իր բոլոր իղձերը, իր բառով «ուխտերը», կատարվում են անվրեպ:

Ընդամենը մի քանի ամիս է միայն, որ ճանաչում եմ ընկեր Արշակին, և այդ կարճ ժամանակում պատահած իրադարձություն-

ները հաստատում են ինձ այն կարծիքի մեջ, որ բախտավոր մարդ է նա անպայման:

Անցյալ տարվա (1947) ամռան ամիսներին, խոր և համատարած խանդավառություն էր տիրում Եգիպտոսի թեմի հայ գաղութի մեջ: Եկել էր ներգաղթի լիազորը մայր հայրենիքից, և պատրաստում էինք հայրենադարձների առաջին քարավանը: Սրտերը թունդ էին ելած: Տենդագին աշխատանք և եռուզեռ կար Սովետական դեսպանատան հարակից գրասենյակներում, որտեղ հաստատված էր լիազորը, հայոց Առաջնորդարանում, որտեղ ներգաղթի Կենտրոնական կոմիտեն համարյա մնայուն նիստ ուներ, նախագահությամբ թեմակալ Առաջնորդ Մամբրե Արքեպիսկոպոսի, ինչպես նաև տներում այն ընտանիքների, որոնց «թիվը ելած էր», այսինքն որ արձանագրվել էին առաջին քարավանով ճանապարհ ելլել դեպի ցանկալի հայրենիքը:

Առ առավել 1700 անձ միայն մաս պիտի կազմեին առաջին քարավանին, մինչ թեկնածուների թիվը հասնում էր մի քանի հազարի: Համառ դիմումներ էին կատարում, դրա-

վոր թե անձամբ, հարյուրավոր անձինք, ամեն օր:

Հայրենադարձության կանխապատրաստության այդ անմոռաց օրերին էր, որ հաճույքն ունեցա անձամբ ճանաչել ընկեր Արշակին, որի մասին լսել էի արդեն:

Մի օր, մոտիկ ծանոթներիցս մեկը, մըտնելով «Արև» թերթի խմբագրատան իմ գրասենյակը, ասաց ինձ.

— Այս ի՞նչ անիրավություն եք կատարել ներգաղթի Կենտրոնական Կոմիտեում, խնդրեմ. դարձանեք, եթե դեռևս հնարավոր է, եթե շատ ուշ չէ...

— Իսկ ի՞նչ անիրավության մասին է խոսքը:

— Մերժել եք Արշակ Գաղաղյանի դիմումը առաջին քարավանին մաս կազմելու մասին, առարկելով, թե նա կարող է սպասել առաջիկա տարվան: Ուրեմն Կոմիտեի անդամներիցդ և ոչ մեկը մոտիկից չի ճանաչում Արշակին: Այլապես, Արշակը անպայման պիտի ընդունվեր առաջին քարավանի մեջ: Նա գժված է Սովետական Հայաստանում, և այդ, ոչ թե նոր, այլ ավելի քան քսան տարիներից ի վեր...: Ողջ մարմնով դողում է նա, երբ Հայաստան բառն է արտասանում: Խելագարի պես մի բան է եղել նա հիմա:

Կրկնում է, թե ուխտ ունի առաջին քարավանով մեկնել և թե կգժվի, թե որ չմեկնի: Շատերն են հայրենասեր, շատերն են բաղձացող առաջին քարավանով մեկնելու, բայց Արշակի պարագան ուրիշ է, բացառիկ է: Գերադրական, մտքից շանցած աստիճանով սիրում է Սովետական Հայաստանը, և ամենը, ինչ որ սովետական է:

Հետզհետե ավելի սկսեցի շահագրգռվել Արշակով, քանի ընկերս խոսում էր:

Արշակի մասին լսել էի ես: Գիտեի, թե մեր Հայաստանյան ձեռնարկի լավ զինվորներից է եղել, գործակցել է ՀՕԿ-ին, և ակտիվ կերպով նվիրվել հակադաշնակ բռն ակաբարին, բայց ինձ թվում էր, թե վերջին տարիները փոխվել է նա, քաշվել ակտիվ պայքարից, տարիքը առած լինելով գուցե...

— Արշակի տիպի մարդիկը չեն փոխվում շուտ, — ասաց ընկերս: Հետո նա այնքան էլ ծեր չէ, հիսուն հինգ, վաթսույն տարեկան հասակում պետք է լինի այժմ: Ավելի խանդավառ է նա քան քսան տարեկան մի երիտասարդ: Կիսագրագետ, ոչ շատ մշակված միտք, բայց սքանչելի սիրտ անպայման, այսպես է մեր Արշակը: Մոցագրպանիցը անպակաս է պատկերը ընկեր Ստալինի, ինչպես նաև սովետական մուրճ մանգաղով փոքրիկ կարմիր դրոշմ:

Ընկերս հետևյալ մանրագիս էլ պատմեց Արշակի կյանքից:

— Մի օր Արշակի տանը մի ճաշկերույթ կար, իր թոռնիկի ծննդյան տարեդարձի կապակցությամբ: Հյուրերից մի բժիշկ, խոհեմ մի մարդ, տեսնելով Արշակի տան հյուրասենյակը զարդարող սովետ դեկավարների մեծադիր պատկերները և ոսկեհյուս մուրճ մանգաղով փոքր կարմիր դրոշմները, սկսեց հանդիմանել Արշակին. թե խոհեմություն չէ արածը մի կապիտալիստական երկրում: Արշակի տաք գլուխը ավելի էր տաքացել գինու աղդեցության տակ: Նա բացեց մի պահա-

Ոսկերիչ Արշակը

րան, որ սենյակի մի անկյունն էր գրավում, դուրս բերեց մուրճ մանգաղով մի հսկայական կարմիր դրոշ և բարձրացավ տան կտուրը: Մի քանի րոպեից վերադառնալով, խոհեմ բժիշկին և մյուս հյուրերին հրավիրեց դուրս գալ պատշգամբ: Հսկայական կարմիր դրոշը ծածանվում էր ծալ ի ծալ կտուրի եզրին: «Տեսե՛ք խոհեմությունը, դոքստոր, — կրկնում էր Արշակը, — ահա խոհեմությունը: Արշակի խոհեմությունից մի՞ք ճառի, շատ եմ խնդրում...»:

Ընկերույս խոսքերից հետո այնքան համակրեցի Արշակի կերպարին, որ խոստացա իմ լավագույնն անել, որ նա մաս կազմե մեր առաջին քարավանին, որքան էլ վերջնական

Հանկարծ մի դադափար ծնվեց մտքումս։
— Իսկ ի՞նչ կասեիր, եթե աղջիկդ նշան-
ինք հենց մի ժամ հետո, և դու երկար չըս-
պասեիր ուխտիդ կատարմանը համար։

Արշակը նայում էր, ինչ ակնապիշ, զար-
մանահար։

Մինչ նրա հետ էի խոսում, ակնարկա
հառել էի մի երիտասարդի, որը մեզանից ոչ
շատ հեռու, մի շեղ-լոնկի վրա նստած գիրք
էր կարդում։ Մերթ ակնարկը անջատում էր
գրքից և ուղղում մեր կողմը և ապա մի եր-
կար պահ հանգչեցնում այն Ախտալի վրա. օ-
րիորդը շիկնում էր թեթևակի և խոնարհեց-
նում աչերը։ Իմ ակնարկից չէր վրիպում նը-
րանց անխոս համակրությունն ու հետաքրք-
րությունը միմյանց հանդեպ։ Տղան իմ երի-
տասարդ ընկերներից Մելքոն Մելքոնյանն էր,
հեծանիվի համագիպական չեմպիոն, որ
տարիներով բարձր էր պահել հայ մարզիկի
պատիվը Եգիպտոսի մայրաքաղաք Կա-
հիրեում։ Լավ մեխանիկ էր նա, Ֆրանսիա-
յում և Բելգիայում կատարելագործած իր
արհեստը։ Ուներ սեփական հայտնի ատելիք։
Հայրենիքի կանչից հետո նա թողել էր
ամեն ինչ և մորը ու քրոջը հետ ուղևորվում
էր հայրենիք։ Լինելով Հայաստանյան ճակա-
տի մեր լավագույն երիտասարդներից, ներ-
գաղթող խմբերից մեկի ղեկավար էինք նը-
շանակել նրան։ Նկատել էի, որ իր ղեկա-
վարի պարտավորություններից ազատ բո-
վանդակ ժամանակը գալիս անցկացնում էր
Արշակի «տուն»-ին մոտ, իր շեղ-լոնկի վրա,
և ինչ որ մի գիրք էր կարդում, հաճախ ընդ-
հատելով ընթերցումը և երկար ու հիացիկ
ակնարկներ հանգչեցնելով Արշակի երիտա-
սարդ աղջկան վրա։ Ամեն անգամ, երբ իր
խմբի գործերով նրա անակնկալ կարիքն էի
դգում, մարդ էի ուղարկում հետևիցը, որը
նրան կարող էր անմիջապես գտնել նույն տե-
ղում, Արշակի «տուն»-ին հարևանության
մեջ։ Գիտեի թե ինչ էի անում, երբ առանց
Արշակի զարմանքը մեղմելու որևէ փորձի,
անցա հանկարծահաս իմ դադափարի կա-
տարմանը։

— Մելքոն, այստեղ արի՛, — ասացի երի-
տասարդին դիմելով։

Մելքոնը շեղ-լոնկի վրայից իջավ և բարձր
հասակը շտկելով եկավ մոտս կանգնեց։

— Ի՞նչ կա, ընկե՛ր Արամյան։

— Սա կա, որ մի ժամ հետո պիտի նշան-
վես, — ասացի ես։

Երիտասարդը ընկերս նայում էր ինչ ապ-
շած։

— Խնդրեմ ծանոթացե՛ք, օրիորդ Ախտա
Գազազյան, դուստրը ընկեր Արշակի։ Պիտի

նշանվես այս օրիորդի հետ, ընկե՛ր Մելքոն։
Օրիորդ Ախտա, ծանոթացե՛ք, իմ երիտասարդ
լավ ընկերներից՝ Մելքոն Մելքոնյան, հեծա-
նիվի Եգիպտոսի չեմպիոն, առաջնակարգ
մեխանիկ, ապագա ամուսինդ։

Ախտան և Մելքոնը շիկնեցին և նայեցին
իրար, հետո՝ գետին։

Սուրճի փոքր բաժակը դողաց Արշակի
ձեռների մեջ։

Նվ առանց թողնելու, որ երիտասարդները
ուշքի գան ու որևէ պատասխան տան, Հա-
րությունակեցի։

— Գուցե տեղյակ եք, մի ժամ հետո նավի

Մելքոնը և Ախտան նավի վրա

մեծ սալոնում նշանդրերի արարողություն-
ներ են տեղի ունենալու։ Ներկա է լինելու
ընկեր Շեքորինը, որպես վկա։ Կան երեք
զույգեր։ Դուք կլինեք չորրորդ զույգը։
Մի ժամ ժամանակ ունեք։ Իրար հետ
ման եկեք նավի վրա և ծանոթություն հաս-
տատեցեք։ Եթե հավանեցիք իրար, մի ժա-
մից ձեր ծնողների հետ կգաք սալոն։ Հայրի-
կը առարկություն չունի, օրիորդ Ախտա,
ահպես չէ՛, Արշա՛կ։

— Ի՞նչ ասեմ... Ի՞նչ ասեմ։ Քանի որ ըն-
կեր Արամյանը հարմար է գտնում...։

— Լա՛վ, երիտասարդնե՛ր, ընկեր Արշակը առարկութիւն չունի, մի ժամից կսպասեմ ձեզ: Կնշանվեք և մի ամսից հետո կամուսնանաք Երևանում: Ես եմ լինելու ձեր քովորը, զնացե՛ք:

Որոշյալ ժամին Մելքոնը և Արտան, իրենց ծնողների և մերձավորների հետ, եկան նավի սալոնը, և մենք ունեցանք շորս նշանախոսութիւն, փոխանակ նախատեսված երեքի: Այսպես է, որ կատարվեց Արշակի երկրորդ ուխտը, իր ամենալավատես ակնկալութիւնից էլ լավագոյն կերպով:

«Պորեդա»-ի ամենաերջանիկ մարդը ալեկի երջանիկ էր քան երբե՛ք:

— Ուրիշ ի՞նչ ուխտ ունես, ընկեր Արշա՛կ, — հարցրի նույն երեկո, շնորհավորական այցի գնալով իր լոտոնա՝ը:

— Կասեմ, երբ հասնենք Երևան...:

Երևանում Արշակի մեծ փեսան, Կարպիս Զատրջյանը, արհեստով լուսանկարիչ, լավ աշխատանքի անցավ Լինտոգենյան ինստիտուտում և շատ շանցած տեղավորվեց երեք սենյակից բաղկացած նորակառույց պատրաստի մի բնակարանում, որտեղ նրա հետ բնակվում է և իր աները՝ Արշա՛կը:

Արտայի նշանածը՝ Մելքոնը աշխատանքի անցավ էլեկտրալուսավորման արմատորաշի գործարանում, և շուտով դարձավ ցեխի վարիչ: Շատ շանցած նա աչքի ընկավ որպէս առաջավոր ստախանովական և որպէս այդպիսին հրավիրվեց պետական ռադիոկայանից ելույթ ունենալու: Շուտով Մելքոնն էլ երկու սենյակից բաղկացած սիրուն բնակարան ստացավ: Ստանում է լավ աշխատավարձ և վայելում իր հիմնարկի դիրեկտորի ու անմիջական ղեկավար ինժեների համարումն ու համակրանքը:

Արշակը, իհարկե, շատ երջանիկ էր: Շաբաթվա մեջ մի քանի անգամ այցելում էր իր աղջկա ապագա քովորին, ինչպես ասում են այստեղ, կամ կնքահայրին, ինչպես ասում են արևմտահայերը:

— Ա՛խ, — ասում էր նա հաճախ, — մեկ հատիկ տղա զավակս, Նուպարս Ֆրանսիայումն է, նա՛ էլ լինեմ մեզ հետ հայրենիքում...: Բայց դժվար է այդ, զինվոր է նա ֆրանսիական բանակում. հազիվ մի քանի տարի հետո հնարավոր կլինի նրա ազատվելը զինվորական ծառայութիւնից և գալ մեզ միանալը այստեղ...: Նա գա՛ր, դրանից հետո կմնա ինձ մեկ հա՛տիկ իղձ, մեկ հա՛տիկ ուխտ և վերջինը...

Իսկ ի՞նչ էր այդ վերջին, իղձը, այդ կտեսնենք վերջում:

Եկավ հարսանիքի օրը:

Քավորի պարտականութիւնս ստանձնեցի: Մի շաբաթ օր, Մելքոնին ու Արտային տալա՛ս իրենց բնակավայրի՝ Ստալինյան ռայսովետի զագար*), որտեղ նրանք ստորագրեցին ամուսնական ակտը: Հաջորդ օրը կիրակի, տեղի էին ունենալու հարսանեկան ուրախութիւնները:

Գի՛տեք ինչ պատահեց շաբաթ երեկո, հարսանիքի նախօրեին — անակնկալների անակնկալը: Արշակի միակ տղան, Ֆրանսիական բանակի նախկին զինվոր, Հայրենիք եկավ և իր հորը տունն ընկավ անսպասելիորեն... ասեք հատկապէս քրոջը հարսանիքին ներկա լինելու համար: Ոչ ոք մտքից կանցկացնեմ նման բան. հրաշալի զուգահիսութիւն, այնպես չէ՛...: Նուպարը, որ տեղյակ չէր թե իր հայրը և ամբողջ ընտանիքը հայրենիք են եկել, հորը նամակ է ուղարկում Եգիպտոս: Ազգականները հեռագրով հայտնում են, թե ծնողները հայրենիքումն են: Նուպարի զինվորական համագոգեստը վրայից նետելը, ֆրանսահայ հայրենադարձների երկրորդ քարավանին միանալը և շուտաւ Հայաստան դալը մեկ քանի օրվա գործ է լինում: Եվ բարեբաստիկ մի զուգահիսութիւնք նա հասնում է ճիշտ քրոջը հարսանիքին: Հարսանիքի օրը ամենաերջանիկ մարդկանցից մեկը Նուպարն էր անտարակույս, մի երեսնամյա, պարթևահասակ տղա, որի զինվորի արեւախանձ դեմքը ճառագայթում էր ներքին բավականութիւնից:

Երջանիկ Արշակի մի իղձն էլ, մի ուխտն էլ կատարված էր, իր որդու անակնկալ և բարեղեպ վերադարձով:

Սփյուռքի հայութեան Հայրենադարձութիւնը այսպիսի անակնկալներ է վերապահում:

Այստեղ, եթե օրինավոր ամուսնութեան համար զագսի գրանցումը բավարար է նրկատվում, սակայն, արգելք չկա նաև կրոնական պսակ անելու Քաղաքացին ազատ է կրոնական պսակի, եթե այդ իր ցանկութիւնն է: Փեսայի հարեանութեան մեջ բնակող մի քահանա, Բելլուքից ներդադրած բնիկ Տեորթ-Նույրի Թորոս քահանա Մաճառյանը, ընկերակցութեամբ իր սարկավագի, եկել էր պսակը օրհնելու: Դրանից հետո սկսվեցին հարսանեկան ուրախութիւնները:

Հարսն իր սպիտակափառ երկար շրջազգեստով, և փեսան իր սմթքինկի մեջ, շնոր-

*) Զագս — քաղաքացիական կացութեան ակտերի գրանցման բաժին:

հալի էին և գեղեցիկ: Կահիրեի հայտնի մեխանիկ և Հայաստան գալու կապակցությամբ կազմված մետաղարդյունաբերական արտելի նախագահ ընկեր Ղազար Հակոբյանի որդին, երիտասարդ Հակոբը, Կահիրեից իր բերած ավտոն դրել էր քավորի տրամադրության տակ՝ հարսն ու փեսան և հեռաբնակ հարսնեկոթները փոխադրելու համար: Հարսնեկոթների մեջ կային բազմաթիվ եգիպտահայեր, որոնց շարքում Եգիպտոսի Հայաստանյան Ճակատի ղեկավարներից, Թեմական ժողովի անդամներից և քարավանապետի տեղակալ ընկեր Մանվել Բելլերյանը: Հարսանիքին ներկա էին և քավորի բարեկամներից՝ Երևանի միլիցիայի պետ փոխ-գնդապետ Հարությունը և իր կին Վանուհին, բնիկ մշեցի, 1915 թվին գաղթած, Մեղքոնի աշխատած գործարանի ավագ ճարտարագետ Աննան, ազգությամբ ռուս, իր որդու՝ Կարենի հետ: Այս վերջինները, ինչպես նաև նորահարսի ու փեսայի ծնողներն և քավորակին Թադուհին հարսին բերել էին գեղեցիկ ընծաներ—ոսկի օղեր, ապարանջաններ, ադամանդակուտ բռոշ, նրբահյուս լուսամուկի և այլն: Կարգին հարսանիք:

Սեղանը լիքն էր հայրենական գինիով, կոնյակով, երշիկներով, ավանդական տոմալով, կեսարական ապուխտով, պանիրներով, պես պես համադամներով...

Կահիրեում հայտնի սաքսաֆոնիստ Սարգիսը, իր ակորտեոնով շենցնում էր հար-

սանիքը: Բաժակաճառեր, կենացներ, կերուխում, երգ, նվագ, հայկական ու եվրոպական պարեր, ծափ ու ծիծաղ շարունակվեցին մինչև առավոտյան առաջին ժամերը, արտակարգ ուրախությամբ: Հայրենադարձների հարսանիք էր սա, ուրախությունը կրկնակի և գերադրական միայն կարող էր լինել:

Եգիպտոսում ավանդական, համարյա պարտադիր մեղրալուսնի ճամբորդություն էլ պակաս չմնաց. հարսն ու փեսան երկու օր բնակվեցին «Խնտուրիստ» մեծ հյուրանոցում, որտեղ կանխավ սենյակ էր վերապահվել նրանց համար:

— Էլ ուրիշ ուխտ ունե՞ս, ուրիշ իղձ մընո՞ւմ է,— հարց տվեցի Արշակին հարսանիքի վերջում:

— Այո՛, այո՛, իհարկե, մնում է վերջին իղձս, վերջին ուխտս — մի օր տեսնել, լինի իսկ հեռվից, մեր մեծ ազատարար, մեզ կրկին մեր հայրենիքը դարձնող, ժողովուրդներին հայր Ստալինին:

Այո՛, և դա այս պարզ ու բարի մարդու ջերմ ցանկությունն էր երկար տարիների ի վեր:

Խնչպես տեսանք Արշակի իղձերը, ուխտերը կատարվեցին: Վստահ ենք, որ նրա այս վերջին իղձն էլ, ուխտն էլ իր բառով, կատարվելու է մի օր:

